

Uluslararası Sosyal Bilimlerde
Mükemmellik Arayışı Dergisi
(USMAD)

Aralık 2024, Sayı 7

International Journal of the
Pursuit of Excellence in Social
Sciences (IJPESS)

December 2024, Issue 7

ISSN: 2979 - 9155

Mitik Karakter Hippolytos'u Konu Alan Roma Dönemi Lahitleri

Işık ALBASAN¹

Öz

Roma dönemi lahitlerinde sıklıkla mitolojik konuların ve mitik karakterlerin betimlendiği görülmektedir. Lahitlerde betimlenen bu mitik karakterlerden biri de Yunan mitolojisinin önemli figürlerinden biri Theseus ile Amazonlardan Hippolyte veya Antiope'nin oğulları olan Hippolytos'tur. Hippolytos'un hayatından kesitlerin yer aldığı sahneler Roma dönemindeki lahitlerde betimlenmiştir. Çalışmada öncelikle Hippolytos'un kim olduğu, antik yazarlardan Euripides ve Seneca'nın eserlerinde Hippolytos'un hayatının nasıl ele alındığı incelenmiştir. Lahitler üzerindeki betimlerin yorumlanması açısından özellikle bu iki antik yazarın verdikleri bilgiler önem arz etmektedir. Ardından Hippolytos lahitleri Attika ve Roma üretimi olarak iki ana başlığa ve bu başlıklarda tiplerine göre alt başlıklara bölünerek ele alınmıştır. Son olarak verilen örneklerle konu somutlaştırılmış ve Roma dönemi lahitlerde üslup değişimi kapsamında bu örnekler kendi aralarında gerek stil gerekse tarihlendirme açısından karşılaştırılmıştır. Kısacası mitolojik bir konunun Roma dönemindeki lahitlerde nasıl ve ne şekilde ele alındığı, stilistik ve tarihlendirme açısından Roma dönemi lahitlerinde MS 180 civarında meydana gelen üslup değişiminin ne gibi bir önem taşıyıp rol oynadığı araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Lahit, Mitoloji, Hippolytos, Roma, Attika.

Roman Sarcophagi Featuring the Mythical Character Hippolytus

Abstract

It is seen that mythological subjects and mythic characters are frequently depicted in Roman period sarcophagi. One of these mythical characters depicted on sarcophagi is Hippolytus, the son of Theseus, one of the important figures of Greek mythology, and Hippolyte or Antiope from the Amazons. Scenes from Hippolytus' life are depicted on sarcophagi from the Roman period. In this study, first of all, it is discussed who Hippolytus is and how the life of Hippolytus is handled in the works of ancient writers Euripides and Seneca. The information provided by these two ancient authors is especially important in terms of interpreting the depictions on the sarcophagi. Then, Hippolytus sarcophagi are discussed under two main headings as Attic and Roman production, and these headings are divided into subheadings according to their types. Finally, the subject is concretized with the examples given and these examples are compared among themselves in terms of both style and dating within the scope of stylistic change in Roman period sarcophagi. In short, it is investigated how a mythological subject is handled in Roman sarcophagi, and what kind of importance the stylistic change that occurred around 180 AD in Roman sarcophagi in terms of stylistics and dating.

Anahtar Kelimeler: Sarcophagus, Mythology, Hippolytus, Rome, Attica.

Makale Geçmişi

Geliş: 27. 12. 2024

Kabul:31.12.2024

Yayın:11.03.2025

Makale Türü

Derleme Makalesi

Önerilen Atf

Albasan, I. (2024). Mitik Karakter Hippolytos'u Konu Alan Roma Dönemi Lahitleri. *Uluslararası Sosyal Bilimlerde Mükemmellik Arayışı Dergisi (USMAD)*, 7, ss. 39-51

¹ Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Klasik Arkeoloji Bölümü, camilla.9035@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8977-4613

Giriş

Hippolytos, Theseus ile bir Amazon'un oğludur. Fakat Amazon'un Antiope mi, yoksa Hippolyte mi olduğu hala tartışma konusudur. Hippolytos, Amazon olan annesinden av ve savaş merakını almıştır. Bu nedenle av tanrıçası Artemis'e saygısı büyüktür. Fakat aşkı ve aşk tanrıçası Aphrodite'i hor görür. Tanrıça da ondan intikam alır. Üvey annesi Phaedra'yı ona aşık eder, Phaedra tutkusunu ve aşkını Hippolytos ile konuşur. Fakat Hippolytos onu açık bir dille reddeder. Bunun üzerine Phaedra, Theseus'a Hippolytos'un ona tecavüz etmek istediğini söyler. Bu duruma sinirlenen Theseus onun her istediğini yapmaya söz veren Poseidon'a oğlunu cezalandırması için yakarır. Poseidon, Hippolytos'a bir deniz canavarı yollar. Bu sırada Hippolytos, Troizen'de bir araba yarışına katılmıştır. Deniz canavarını görüp ondan kurtulmaya çalışan Hippolytos arabasının dizginlerine dolaşarak kayaların üzerinde ölür (Jackson, 1996, s. 150). Bu hikaye önce antik yazarlardan Euripides, ardından da Genç Seneca tarafından işlenmiştir. Antik yazarların bu eserlerinden etkilenen Romalılar da lahitlerinde bu konuya yer vermişlerdir (Sommerstein, 1988, s. 23).

Literatür Taraması ve Yöntem

Çalışma kapsamına konu olan mitolojik karakter Hippolytos ile ilgili en eski kaynaklar antik yazarların söylemleridir. MÖ 480-406 aralığında yaşamış tragedya yazarlarından Euripides (1819) MÖ 428'deki eserinde Hippolytos'u ele almaktadır. Ardından MÖ 4 ile MS 65 yılları arasında yaşamış Genç Seneca da (1917) tragedyalarında Hippolytos'un hikayesini konu edinmiştir. Antik yazarların bu eserlerinde verilen Hippolytos'un hayatından kesitler Roma dönemindeki lahitlerinde betimlenmiştir. Gerek Roma dönemi lahitlerinin üretimleri, tipolojisi gerekse Hippolytos mitinin ele alınış tarzı açısından Hanfmann (1976), Boher (1984), De Bell (1985) ve Rogge (1995) gibi bilim insanlarının yaptıkları katalog çalışmaları ve Elsner (1996), Koch (2001), Ewald (2012) ve Zanker (2012) gibi araştırmacıların ikonografi odaklı yayınları çok değerlidir. Çalışma kapsamında öncelikle antik yazarların eserleri, katalog ve yayınları kapsayan literatür çalışması temel alınmış; ardından başlıklar (lahitlerdeki kompozisyon sırasını anlama amaçlı antik yazarların oyunlarının özeti, lahitlerin üretimlerine ve tiplerine göre değerlendirilmesi) halinde konu derinleştirilip somutlaştırılmıştır ve stilistik karşılaştırma yapılmıştır. Tüm bu incelemeler ve karşılaştırmalar sonucu çalışmanın temel amacı olan Hippolytos mitinin Roma lahitlerinde ne şekilde ele alındığına ve bu lahitlerin tarihlendirilmesinde, stilinde üslup değişiminin nasıl etkili olduğuna odaklanılmıştır. Çalışmada ele alınan Attika ve Roma üretimi Hippolytos lahitlerinin aralarındaki farklar, tarihlendirmeleri ve betimlerdeki ayrışimler MS 180 civarındaki üslup değişimi odaklı incelenmiştir.

Tüm bu süreçte herhangi bir kurum desteği alınmadığından ve katılımcılara yer verilmediğinden çıkar çatışması yoktur ve etik kurul kararına gerek bulunmamaktadır.

Antik Yazarların Hippolytos Üzerine Söylemleri

Giriş bölümünde Hippolytos kısaca tanıtıldıktan ve çalışma kapsamındaki literatüre, izlenen yönetime değinildikten sonra lahitlerdeki betim ve kompozisyon sırasının anlaşılması açısından öncelikle antik yazarların Hippolytos'un hayatı ile ilgili bahsettiklerine bakmak doğru olacaktır.

Euripides'in "Hippolytos" Adlı Eseri

Euripides'in (1819) yazdığı tragedyada Hippolytos, Amazon Hippolyte'nin oğlu olarak geçmektedir. Eserin yani oyunun genel akışı şu şekildedir: Sahne Theseus ile açılır. İhtişamlı Theseus'u Atina tahtında otururken görürüz. Ardından Hippolytos, avcı arkadaşlarıyla, Tanrıça Artemis'e sunu yapar. Tüm bu avcılar Tanrıça Artemis'e övgüler yağdırır. Phaedra ise onun eşlikçileriyle birlikte Tanrıça Aphrodite için övgüler yağdırmakta, sunu yapmaktadır (s. 157).

Saraydaki herkes Phaedra'nın hastalandığını, günlerdir bir şey yemediğini bu hastalığın nedenin ne olduğunu bilmediklerini konuşmaktadırlar. Phaedra sonunda bakıcısına üvey oğlu Hippolytos'a aşık

olduğunu söyler. Bakıcı durumu Hippolytos’a anlatır. Fakat kahraman bunu açıkça reddeder, Tanrıça Aphrodite’i aşağılar. Reddedilmeyi hazmedemeyen Phaedra, Tanrıça Aphrodite’in etkisiyle de Hippolytos’un ona tecavüz etmeye çalıştığı yalanını ortaya atar. Ardından da Phaedra intihar eder (Euripides, 1819, s. 158).

Bunun üzerine Theseus, oğlunu öldürmesi için Tanrı Poseidon’a yalvarır. Hippolytos, Tanrı Poseidon’un gönderdiği deniz canavarı nedeniyle ölmek üzeredir. Bu sırada Tanrıça Artemis, Theseus’a gerçeği anlatır. Aşk tanrıçasının yıkımlarından bahseder, gerçeği anlayan Theseus oğlunun yanına koşar. Baba-oğul barışırlar. Ama çok geçtir. Hippolytos, babası Theseus’un kucığında son nefesini verir. Ve oyun biter (Euripides, 1819, s. 158).

Genç Seneca’nın “Phaedra” Adlı Eseri

Seneca’nın (1917) eserinde Hippolytos’un annesi Amazon Antiope olarak geçmektedir. Oyunda üvey anne Phaedra üzerinde daha çok durulmuştur. Theseus devamlı yolculuklarda olduğu için Phaedra, yeni bir aşk arayışına girmiş, biraz da aşk tanrıçası Aphrodite’in etkisiyle üvey oğlu Hippolytos’a yönelmiştir (s. 17). Hippolytos bu oyunda Euripides’in eserinin aksine bakıcı aracılığı olmaksızın direkt üvey annesi Phaedra ile yüz yüze konuşur. Açıkça Phaedra’yı reddeder. Phaedra bunun üzerine Theseus’a oğlunun ona saldırdığını söyler. Öfkeye kapılan Theseus, Tanrı Neptün’e yalvarır. Tanrı Neptün, Hippolytos’u öldürür. Bir haberci saraya gelerek durumu Theseus’a haber verir. Bunu duyan Phaedra eline bir kılıç alarak Theseus’un karşına çıkar, tüm gerçeği ona anlatır, ardından da kılıcı kendine saplayarak intihar eder. Artık her şey herkes için çok geçtir. Oyun burada biter (Seneca, 1917, s. 18).

Hippolytos Lahitleri

Hippolytos lahitleri kendi içlerinde üretim olarak Attika ve Roma üretimi diye ikiye ayrılmaktadır. Attika üretimi Hippolytos lahitleri ikonografik olarak üç tipe ayrılmaktayken; Roma üretimi Hippolytos lahitleri ise ikonografik olarak iki tipe ayrılmaktadır (Davies, 1984, s. 247).

Attika Üretimi Hippolytos Lahitleri

İkonografik olarak üç tip söz konusudur:

Tip 1: Sadece lahitin ön yüzünde Hippolytos mitiyle ilgili bir betim vardır. Diğer yüzlerde Hippolytos mitiyle alakası olmayan betimler yer almaktadır. Ön yüzde iki konu bir sahnede verilmeye çalışılır. Merkezde Artemis sunağı, iki ayrı iki zıt köşede Phaedra genelde arkadaşlarıyla, aşk tanrısı Eros ile betimlenirken; Hippolytos ise av sahnesinde betimlenmektedir (Koch, 2001, s. 108; Zanker, 2012, s. 344). Bu tipe örnek olarak Tyros-Beyrut’tan bir lahit örnek verilebilir. Lahitin ön yüzündeki sahne, köşelerde frontal olarak betimlenen karyatitler ile sınırlanmıştır. Karyatitlerin belden yukarısı çıplak olup belden aşağıları himation ile örtülmüştür. Sahne köşelerden karyatitlerle sınırlandırıldığı gibi ortada yer alan figür grubuyla da adeta ikiye ayrılmış gibidir. Ortada yer alan genç erkek figürü elindeki çekiç ile Artemis sunağı olarak adlandırılan sunağın tadilatını yapmaktadır. Figür profilden betimlenmiş olup tamamen çıplaktır (De Bell, 1985, s. 135; Rogge, 1995, s. 76; Ewald, 2011, s. 256) (Şekil 1).

Şekil 1

Tyros-Beyrut 447 Numaralı Lahit

Kaynak: De Bell, P. (1985). *Sarcophages Attiques de la Necropole De Tyr une Etude Iconographique*. Editions Recherche sur les civilisations.

Sahne adeta Tanrıça Artemis sunağıyla ikiye ayrılmaktadır. Artemis sunağı Hippolytos'un Tanrıça Artemis'e olan saygısıyla açıklanırken aynı zamanda sahnenin konumunu da belirlemektedir. Seneca'nın oyununa göre, Phaedra ile Hippolytos arasındaki karşılaşma ve konuşma ormanda geçmektedir. Bu sahne Seneca'nın oyunundaki buluşma yeri ve anı ile benzerlik taşımaktadır. İkiye ayrılan sahnelerde ise, birbirlerine zıt şekilde sırtını dönerek oturan Phaedra ve Hippolytos figürleri yer almaktadır. Sol tarafta Phaedra grubu, sağ tarafta ise Hippolytos grubu yer alır. Öncelikle sol tarafa bakılacak olursa Phaedra arkalıklı bir tahtta oturmaktadır. Gövdenin üst kısmı Hippolytos'un olduğu tarafa, sağa doğru dönerken, belden aşağısı sola doğru dönüktür. Üzerinde ince bir khiton yer almakta olup himationu omuzdan aşağı doğru kaymıştır. Phaedra sağ elini tahtının arkasında duran ve bakıcısı olduğu düşünülen figüre doğru uzatmıştır. Bu tarz el tutma betimi mezar sanatına has teselli amacı taşımaktadır. Phaedra'nın yüzü aşağı düşmüştür. Oldukça düşünceli, kederli ve acı dolu gözük-mektedir. Hippolytos tarafından reddedilmenin acısını yaşamaktadır. Phaedra'nın tahtının altında bir su kabından su içmekte olan iki güvercin betimlenmiştir. Bu güvercinlerin de Tanrıça Aphrodite'i sembolize ettikleri düşünülmektedir. Phaedra'nın tahtının hemen önünde sanki bir masayı andıran bir yapının üzerinde duran yayını germiş ve diz çökmüş olan bir Eros figürü durmaktadır. Eros'un okunun ucu adeta Phaedra'nın bakıcısını işaret etmekte olup aşkı, bir aşk haberini vurgulamaktadır. Eros ile Tanrıça Aphrodite'e gönderme yapılmıştır. Eros'un arkasında khiton üzerine himation giymiş bir hizmetçi figürü vardır. Phaedra'nın tahtının arkasında ise az önce söylediğimiz gibi bakıcı olduğu tahmin edilen kadın figürü vardır. Khiton üzerine himation giymiş bu kadın figürü frontal olarak betimlenmiş olup bir eliyle teselli niyetiyle Phaedra'nın elini tutarken, diğer elini de havaya kaldırmış Hippolytos denen figüre bir şeyi olasılıkla buluşmayı ve aşk itirafını işaret etmektedir (Bkz. Şekil 1).

Sahnenin sağ tarafındaki Hippolytos figürü ise arkalıksız bir tahtta oturmaktadır. Vücudunun üst kısmı frontal olarak gösterilmiştir. Bacaklarına ise himation dolanmıştır. Bir elinde bir sopa tutmakta, diğer eliyle de tahtına yaslanmaktadır. Başı Phaedra'nın olduğu tarafa yönelmiştir. Tahtının altında duran köpek ise av sahnesine işaretir. Figürün hemen yanında ise bir kaptan su içen atı betimlenmiştir. Atın hemen önünde öldürdüğü bir domuzu sırtına vurmuş götüren bir avcı betimlenmiştir. Avcı arkadan betimlenmiş olup belden yukarısı çıplaktır. Bacaklardaki ve sırttaki kaslardan ne kadar güçlü olduğu vurgulanmıştır. Yaban domuzunun betimi ise ilginçtir. Başı oldukça büyük ve korkutucuyken vücudu orantısız şekilde oldukça zayıftır (Bkz. Şekil 1).

Lahit, Rogge (1995) tarafından MS 2.yüzyıla tarihlendirilmektedir. Lahit üzerinde karyatitlerle keskin bir çerçeve yapılması, figürlerin klasik etkileri yoğun olarak taşınması, sahnenin daha sade

olması, figürlerin birbirinden ayrı betimlenmesi, kısa boylu-basık figürlerin olması lahiti üslup öncesi² döneme tarihlendirmeye neden olmaktadır (s. 77). Lahit, Attika üretiminin genel özelliklerini taşımaktadır. Kadın-erkek figürlerin keskin hatlarla birbirinden ayrılması, köşelerde karyatitlerin olması ve sahnenin sınırlanması yine erkene tarihlenen Attika üretimi Hippolytos lahitlerine özgüdür. Aşk-av vurgusu gibi zıtlıklar sahnede yaratılmıştır. Devamlı kronolojik bir anlatımdan ziyade iç içe geçmiş sahneler vardır (Rebecchi, 1993, s. 168).

Ayrıca lahitteki sahnenin betimleniş sırasında ve kompozisyonunda hem Euripides'in hem Seneca'nın tragedyasından izler bulunur. Özellikle Euripides'te geçen Artemis'e yapılan sunu, sahnenin ortasındaki Artemis sunağı ile vurgulanmaktadır. Seneca'nın eserinde geçtiği gibi bakıcı buluşma yeri ve zamanını kahramana haber vermektedir. Artemis alanının olduğu ormanlık alanda gerçekleşen buluşma Seneca'nın eserindeki sahneyi andırmaktadır. Kısacası her iki eserin bir karışımı bu lahitte karşımıza çıkmaktadır (Nock, 1946, s. 140; Zanker, 2012, s. 167).

Tip 2: Bu tipte de sadece ön yüz Hippolytos mitiyle bezenmiştir. Ön yüzde Phaedra ve av sahnesi bir aradadır. Fakat bu kez önceki tipteki gibi sahne bölünmez. Olaylar bir köşeden başlayıp diğer köşede akıcı şekilde devam eder. Bu tip lahitlere örnek olarak Beyrut'tan ve Woburn Abbey'den gelen örnekleri vermek mümkündür (De Bell, 1985, s. 134; Rogge, 1995, s. 84).

Beyrut'taki lahit incelendiğinde artık lahitler üzerindeki sahnelerde baskın, öyküleyici üslup görülmeye başlandığı açıktır. Sanki sahne sağdan başlayıp sola doğru bir akış içinde ilerlemektedir. Tıpkı Euripides oyununun bir kopyası gibi betimlenmiştir. Lahitin sağ kısmından başlayacak olursak Phaedra etrafındaki eşlikçileriyle aralıksız bir tahta oturmakta olup arkasındaki Hippolytos figürüne bakmaktadır. Yine tahta yaslanan Eros figürü vardır. Phaedra'nın khitonu omzundan aşağı kaymış, bacak kısımları ise himation ile örtülmüştür. Phaedra'nın önündeki bakıcı figürü ona bir şeyler fısıldar pozisyonunda öne doğru eğilmiş şekilde betimlenmiştir. Hemen en sağdaki iki figürde aralarında geçen olayları konuşuyor olarak betimlenmişlerdir (Şekil 2).

Şekil 2

Beyrut'tan Lahit

Kaynak: Rogge, S. (1995). *Die Attischen Sarkophage Erster Faszikel Achill und Hippolytos*. Mann.

Ardından sola doğru ilerlediğimizde Hippolytos tamamen çıplak olarak boynunda peleriniyle frontal olarak betimlenmiştir. Atıyla birlikte, Phaedra figürüne bakar. Hippolytos figüründen sola doğru ilerlediğimizde Hippolytos'un av arkadaşları atlarıyla ve av köpekleriyle betimlenmiş olup figürler Phaedra ve Hippolytos figürlerine bakmaktadır (Bkz. Şekil 2).

² Roma dönemi lahit sanatında MS 180 tarihi öncesindeki eserlerde sahne daha boş, figürler daha kısa ve basık ve girift sahneler azdır. Fakat MS 180 civarına tarihlendirilen Marcus Aurelius Sütunu ile üslupta bir değişim meydana gelir. Bu sütun üzerindeki betimlerde figürler daha ince-uzun betimlenmiş, dramatizasyon daha yoğun gösterilmiştir. Bu sebeple de MS 180 öncesi eserler üslup değişimi öncesinin özelliklerini gösterirken; MS 180 sonrası ise üslup değişimi sonrasına işaret etmektedir. Özellikle MS 200 civarı yani 3.yüzyılın başından itibaren eserlerde üslup sonrasının özellikleri daha belirgin hal almaya başlamıştır (Koch, 2001, s. 78).

İngiltere Woburn Abbey’de bulunan bir lahitte de Beyrut’taki lahitte benzer betimler vardır. Yine sahnenin sağ tarafında çıplak olarak betimlenen Hippolytos figürüyle tahtta oturan Phaedra ve eşlikçileri varken; sahnenin sol tarafında ise Hippolytos’un av arkadaşları vardır. Beyrut’taki kompozisyon ile tamamen aynıdır. Sadece ufak detaylarda fark vardır (Şekil 3).

Şekil 3

Woburn Abbey’den Lahit

Kaynak: Rogge, S. (1995). *Die Attischen Sarkophage Erster Faszikel Achill und Hippolytos*. Mann.

Fakat burada Beyrut’taki bulunan lahitteki sahneye göre Phaedra’nın yanındaki eşlikçileri sahnede yokken; Hippolytos’un av arkadaşları sayıca fazladır. Ayrıca Hippolytos’un saç yapısı biraz daha farklıdır. Figürlerin ellerinde av sopaları vardır, diagonal ve yer yer birbirini kesen ama simetride oluşturan hareketler vardır (Bkz. Şekil 3).

Her iki lahitte aynı kompozisyona sahiptir ve Rogge (1995) tarafından her iki lahitte MS 3.yüzyıla tarihlendirilmektedir (s. 78). Her iki lahitte de üslup değişimine özgü sahnenin daha kalabalık ve iç içe olması, girift betimler ve figürlerin daha uzun gösterilmesi gibi özellikler mevcuttur. Fakat Woburn Abbey’deki örneğin üslup değişiminin özellikleri temel alındığında Beyrut’taki örneğe göre biraz daha geçe tarihlendirmek doğru olacaktır. Çünkü Woburn Abbey’deki figürler Beyrut lahitindekilere göre daha ince-uzundurlar. Ayrıca sahneye diagonal hareketlerle Beyrut’taki lahite göre daha fazla hareket katılmıştır. Her iki lahitte üslup değişimi sonrasını özelliklerini taşısa da Woburn Abbey’deki lahitte bu özellikler daha belirgin bir hal almıştır.

Tip 3: Bu tipte artık sadece ön yüz değil, arka ve yan yüzlerde Hippolytos miti işlenmektedir. Bu tipin ön yüzünde Hippolytos’un av sahnesi yer alırken; yan yüzlerden birinde Phaedra grubu, diğer yan yüzde Hippolytos’un ölümü ve arka yüzde ise yine av sahnesi yer almaktadır. Bu tipe Agrigento’dan bir lahiti örnek vermek mümkündür (Lucignano, 2008, s. 38).

İtalya-Agrigento’da bulunan lahitin dört yüzünde Hippolytos mitiyle ilgili sahneler vardır (Ewald, 1999, s. 41). Ön yüzde av arkadaşlarıyla birlikte Hippolytos betimlenmiştir. Sahnenin tam ortasında Hippolytos boynunda pelerini ile çıplak olarak betimlenmiştir. Figürün gövdesi frontal olarak cepheden betimlenmiş olup başı sola doğru çevrilmiştir. Sol elinde bir şey tuttuğu tahmin edilen figür, sağ elinde mızrak tutmaktadır. Vücudunun duruşuyla geç klasik dönem heykelleri andırmaktadır. Hippolytos figürünün önünde yaşlı bir kadın figürü vardır. Üzerinde khiton ve himation bulunan bu yaşlı kadın figürü Hippolytos’un mızrağına dayanmış olarak onunla konuşmaktadır. Muhtemelen Phaedra’nın aşkını söylemektedir. Kahraman ise başını sola dönerek bu teklifi reddettiğini izleyiciye göstermektedir. Merkezdeki Hippolytos ve bakıcı figürlerinin sol ve sağ yanlarında khlamys giymiş ya da çıplak olarak betimlenmiş avcı arkadaşları yer almaktadır (Şekil 4).

Şekil 4

Agrigento'dan Lahit Ön Yüz

Kaynak: Ewald, C. (1999). Achill und Hippolytos. *American Journal of Archaeology*, 103.2, 344-348.

Hemen hepsinin duruşları, ifadeleri kendinden emin ve cesurdur. Kahramanlık ve cesareti sembolize etmektedir. Ön yüzdeki bakıcı figürüyle sahneler birbirine bağlanır. Bakıcı figürü Phaedra'ya konuyu bağlar. Avcılar diğer av sahnelerine konuyu bağlamaktadır (Bkz. Şekil 4).

Şekil 5

Agrigento'dan Lahit Arka Yüz

Kaynak: Ewald, C. (1999). Achill und Hippolytos. *American Journal of Archaeology*, 103.2, 344-348.

Arka yüzde Hippolytos ve avcı arkadaşlarının yabandomuzu avı betimlenmiştir. Sahnenin arka planındaki ağaç ve bitki motifleri mekan yeri olarak orman vurgusu yapar. Ortadaki figür kahraman Hippolytos'tur. Elindeki kayayı yukarı kaldırmış, hayvana ölümcül darbeyi indirecektir. Sol ve sağ yandaki arkadaşları da ona ellerindeki sopalarla ve mızraklarla yardımcı olmaktadır. Yine cesaret ve güç vurgusu sahnede ön plana çıkmaktadır. Sol yan yüzde Hippolytos'un araba yarışı ve Hippolytos'un ölümü betimlenmiştir (Şekil 5).

Şekil 6

Agrigento'dan Lahit Yan Yüz

Kaynak: Ewald, C. (1999). Achill und Hippolytos. *American Journal of Archaeology*, 103.2, 344-348.

Sağ yan yüzde ise arkalıksız bir tahtta oturan Phaedra ve kadın eşlikçileri betimlenmiştir. Phaedra ince bir khiton giymiş olup belden aşağısını himation ile sarmıştır. Başında örtüsü vardır. Tahtına asılan küçük Eros figürü vardır. Phaedra aşk acısı çeker şekilde arkaya doğru başını çevirmiş arkasındaki ön yüzde de görmüş olduğumuz bakıcı kadının söylediklerini dinlemektedir. Ya reddedilişin ya da Hippolytos'un ölüm haberini almanın getirdiği acıyla kendinden geçmiştir. Phaedra'nın bakıcıyla konuşmalarını dinleyip aralarında fısıldaşan iki kadın figürü vardır. Önde Phaedra'nın kolunu teselli etmek için tutan ve ileriye doğru bakan bir kadın figürü vardır. Diğer üç kadından da biri oturur ve diğer ikisi ayakta olarak betimlenmiştir. Bu kadınlarda olanları dinlemekte olayı izlemektedirler (Şekil 6) Artık yavaş yavaş öyküleyici, birbirine bağlı anlatım oluşmaya başlar. Seneca ve Euripides'te yer almayan sahnelerdir. Yavaş yavaş bazı noktalarda özgünlükten bahsetmek olasıdır.

Rogge (1995) tarafından lahit MS 3.yüzyıla tarihlendirilmektedir (s. 86). Lahit üslup özellikleri olarak figürlerin ince-uzun yapılı betimlenmeleri, sahnelerin iç içe, kalabalık olması ve sahnedeki hareketin klasikten baroğa doğru kayması nedeniyle genel olarak üslup sonrasına tarihlendirilmektedir.

Roma Üretimi Hippolytos Lahitleri

İkonografik olarak iki tip bulunmaktadır:

Tip 1: Sadece ön yüz Hippolytos mitiyle bezenirken; diğer yüzlerde başka mitler yer almaktadır. Ön yüzdeki sahne sütun gibi mimari öğeyle keskin olarak ortadan ikiye bölünmüştür. Sol tarafta Phaedra-Hippolytos buluşması; sağ tarafta ise Hippolytos ve av sahnesi betimlenmiştir. Bu tipe biri Roma'dan ve diğeri Vatikan'dan olmak üzere iki örnek verilebilir (Rebecchi, 1993, s. 167).

Roma'da San Clemente Kilisesi'nde bulunan lahitin ön yüzünde bu mit betimlenmiştir (Lawrence, 1976, s. 178). Öncelikle sahnenin sol kısmını incelenecek olursa; Phaedra grifonlarla bezenmiş, desteklenmiş arkalıklı bir tahtta oturmaktadır. Üzerinde khiton, başında örtüsü vardır. Bir kolunu tahtına dayarken, diğer kolunu öne Hippolytos'a doğru uzatmıştır. Reddedilmenin acısı duruştan, pozisyonundan bellidir. Phaedra başını üzüntüsünden, kışkınlığından dolayı arkaya doğru çevirmiştir. Phaedra'nın arkasında kadın figürü vardır. Arkadaki kadın figürü de khiton üzerine himation giymiş olup bir elini teselli için Phaedra'nın koluna koymuş, diğer elini de bir yere dayayıp başına doğru üzgün bir şekilde götürmüştür (Şekil 7)

Şekil 7

Roma San Clemente'den Lahit

Kaynak: Lawrence, M. (1976). The Phaedra Sarcophagus in San Clemente. *Essays in Archaeology and the Humanities*, 17, 160-178.

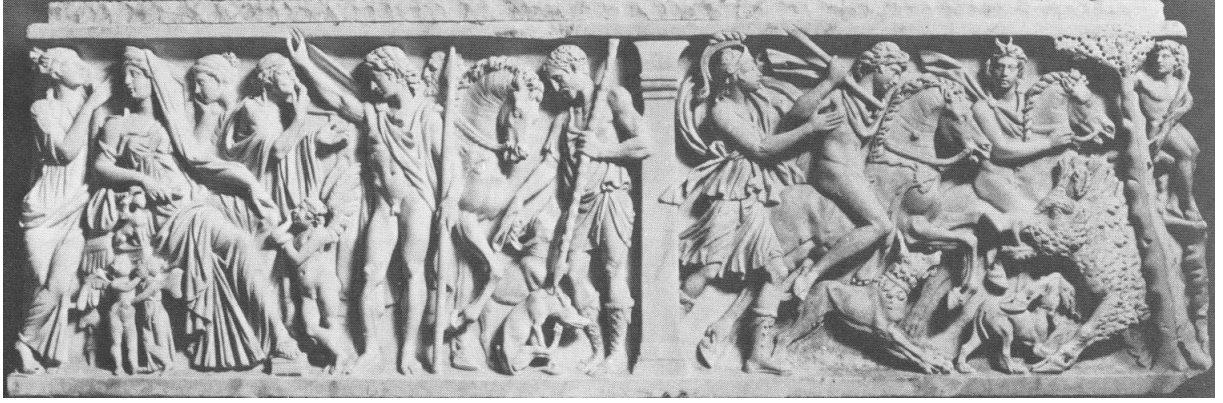
Phaedra'nın dizlerine dayanmış kollarını kavuşturmuş meraklı bir şekilde onları dinleyen çıplak bir Eros betimlenmiştir. Yine Eros figürüyle Aphrodite ve konunun ya da konuşmaların aşk ile ilgili olduğuna vurgu yapılmıştır. Phaedra'nın önünde ise tamamen çıplak olarak betimlenen boynundan aşağı sarkan pelerini bir elinde av sopası ile genç Hippolytos vardır. Hippolytos'un sağında ise elini havaya kaldırmış onunla bir sırrı paylaşacak tarzda betimlenen bakıcı figürü vardır. Hippolytos bakıcının anlattıklarını reddeder şekilde sağ elini ileriye Phaedra'ya doğru kaldırmıştır. Hippolytos ve bakıcı figürünün arkasında ise onların konuşmalarını dinler şekilde hafif öne doğru başını uzatmış bir kadın figürü vardır. Sahnenin sağ yanında ise Virtus (erdem) personifikasyonu ile avdaki Hippolytos betimlenmiştir. Hippolytos şaha kalkmış atı üzerinde tamamen çıplak olarak betimlenmiştir. Boynunda sadece pelerini (khlamys) vardır. Figür sağ elinde tuttuğu tahmin edilen sopasını, av köpeklerinden birinin bacağından yakaladığı yaban domuzuna fırlatacak pozisyonundadır (Bkz. Şekil 7). Hippolytos figürünün arkasında üzerinde khitonu ve dalgalanan himationu ile betimlenmiş Virtus figürü vardır. Virtus kalkarıyla ve miğferiyle yanındaki av köpekleri ile öne doğru oldukça hareketli bir pozisyonda olup kahramana yardımcı olmaktadır. Hippolytos'un önünde ise atı üzerinde elindeki sopasıyla hayvana hamle yapan bir arkadaşı betimlenmiştir. Sahnenin sonunda ise bir ağaç betimi yerleştirilerek mekanın orman olduğu belirtilmiştir. Ayrıca bu sahnede yaban domuzu hareketli ve canlı olarak betimlenmiştir (Bkz. Şekil 7).

Bu lahit Zanker (1999) tarafından MS 2.yüzyıla tarihlendirilmektedir (s. 131). Bu lahitteki sahnenin genel olarak sade, idealist tarzda betimlenmesi, durağan olması ve figürlerin kısa boylu ve basık betimlenmesi lahit üslup öncesine döneme yerleştirmektedir.

Vatikan Gregoryen Müzesi'nde bulunan lahit ise bu tip bir başka örnektir (Zanker, 2012, s. 141). Bu lahit, kompozisyon olarak Roma San Clemente'deki örnekle aynıdır. Frizin solunda Phaedra ve Hippolytos varken, sağ yanında ise Virtus'un eşlik ettiği Hippolytos'un av sahnesi vardır. Solda Phaedra sphinkslerle desteklenmiş bir tahtta oturur. Başını geriye çevirmiş arkasında duran kadın figürüne bakmaktadır. Üzerine khiton giymiş, khiton omzundan aşağı kaymıştır. Başında diadem ve uzanan örtü vardır. Bu betimiyle adeta Aphrodite'i andırmaktadır. Tahtın önünde minyatür olarak betimlenen Eros-Psyche grubu durmaktadır. Phaedra'nın dizlerine dayanan küçük Eros figürü ise onları dinlemektedir. Bu semboller bize Aphrodite'i işaret etmektedir. Hippolytos ise av için hazırlık yapmıştır. Sol elinde bir sopa tutan kahraman frontal yani cepheden betimlenmiştir. Üzerindeki khlamys yana doğru sıyrılmıştır. Kahramanın atı sabırsızca tepinmektedir. At hareket halinde betimlenmiştir. Kahraman yanındaki yaşlı bakıcıyla tezat oluşturmaktadır. Yaşlı kadın elini ağzına götürmüş bir sırrı açıklamaktadır. Hippolytos ise sağ elini kaldırmış, teklifi reddetmektedir (Şekil 8).

Şekil 8

Vatikan Gregoryen Müzesi'nden Lahit

Kaynak: Zanker, P. (2012). *Living with Myths*. Oxford University Press.

Sahnenin sağ kısmında ise yine Roma-San Clemente lahitiyle aynı olarak Virtus ile Hippolytos'un yaban domuzu avı betimlenmiştir. Sadece detaylarda fark vardır. Kahraman çıplak olarak atın üzerindedir, mızrağını domuza fırlatacaktır. Arkadaki amazon kıyafetli Virtus onu desteklemektedir. Köşede ağacın arkasında yükseltide duran erkek figürü ise domuzun yaşadığı mağarayı yani mekanı sembolize eder. Önceki sahneden farkı Hippolytos'un arkadaşının burada çıplak olarak betimlenmesidir (Bkz. Şekil 8).

Bu lahit Zanker (2012) tarafından MS 3.yüzyıla tarihlendirilmektedir (s. 142). Lahit Roma-San Clemente'deki lahite göre geç bir tarihe aittir. Çünkü bu lahitte Roma-San Clemente lahiti karşılaştırıldığında bu lahitteki sahnenin daha girift olduğunu, figürlerin iç içe girdiğini görmek mümkündür. Figürler Clemente'deki lahite göre daha ince-uzundur. Hippolytos-Bakıcı örneğindeki açık zıtlıktan ve hareketlerin keskinliğinden sahnenin dramatizasyonunun arttığını söylemek mümkündür. Bu da bu lahit Roma-San Clemente lahitinden daha geçe yani üslup sonrası döneme tarihlendirmeye neden olmaktadır. Roma sanatındaki üslup değişiminin izleri bu lahitte açıkça görülmektedir.

Tip 2: Bu tipte iki zıt köşede oturan Theseus ve Phaedra, sahnenin ortasında ise Hippolytos yer almaktadır. Olaylar özet şekilde tek bir sahnede verilmektedir. Bu tipe örnek olarak Paris Louvre Müzesi'nde bulunan bir lahit örnek vermek mümkündür (De Bell, 1985, s. 159). Lahitin ön yüzünde iki zıt köşede oturan Theseus ve Phaedra ve sahnenin ortasında Hippolytos betimlenmiştir (Şekil 9).

Şekil 9

Louvre Müzesi'nden Lahit

Kaynak: De Bell, P. (1985). *Sacrcophages Attiques de la Necropole De Tyr une Etude Iconographique*. Editions Recherche sur les civilisations.

Sahnenin kompozisyonuna bakılacak olursa; sol köşede üzerinde khitonu, başında örtüsüyle tahtında oturan üzgün Phaedra betimlenmiştir. Phaedra'nın dizlerine dayanmış Eros figürü vardır. Eros figürünün arkasında Hippolytos ve bakıcının konuşmalarını dinleyen bir kadın figürü vardır. Bakıcı figürü, başında örtüsü üzerinde khitonuyla öne doğru eğilmiş şekilde betimlenmiştir. Hippolytos ise cepheden, tamamen çıplak olarak betimlenmiştir. Yanında ise Hippolytos'un atının dizginlerini tutan bir arkadaşı vardır. Ardından yaşlı bir adam ve kucağında bir bebek tutan üzerine khiton giymiş bir kadın figürü betimlenmiştir. İki figür muhtemelen olayları konuşmaktadırlar. Sağ köşede ise tahtında oturan Theseus betimlenmiştir. Önündeki haberciye dinlemektedir. Haberci Hippolytos'un ölüm haberini getirmiştir. Figürler Helenistik ve Roma üsluplarının bir karışımı olarak betimlenmişlerdir (Bkz. Şekil 9).

Lahit De Bell (1985) tarafından MS 3.yüzyıla tarihlendirilmektedir (s. 159). Zaten figürlerin ince-uzun olarak betimlenmesi ve yüksek kabartma olması lahiti üslup sonrasına tarihlendirmeyi mümkün kılmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Hippolytos lahitleri araştırmacılar tarafından tarihsel bağlamda MS 2. ve 3. yüzyıl şeklinde gruplandırılmışlardır. Fakat çalışma boyunca ele alınan örnekler neticesinde Hippolytos lahitlerini 2. veya 3. yüzyıl şeklinde kategorilere ayırmak yerine, tarihlendirme için Roma dönemi lahit sanatında bir nevi kırılma özelliği taşıyan, MS 180 yılındaki üslup değişimini referans almanın daha doğru olacağı söylenebilir. Tarihlendirmede kriter olarak alınan üslup değişimi öncesi (MS 180 öncesi) ve üslup değişimi sonrası (MS 180 sonrası) kavramlarının Hippolytos lahitlerinin üretim yerlerine, atölyelerine özgü özellikler ve stilistik nitelikleriyle de sıkı sıkıya ilintili olduğu ifade edilebilir. Çünkü üslup değişimine bağlı şekillenerek özellikler hem lahdin üretildiği atölyenin ikonografisi hem de lahdin stilistik özelliklerinin oluşmasında etkili gözükmektedir. Çalışmadaki örnekler üzerinden yapılan karşılaştırmalarda bu durum açıkça gözlenebilir.

Üretim yerleri ve atölyeler bağlamında Hippolytos lahitleri Attika üretimi ve Roma üretimi diye ikiye ayrılmaktadır. Bu konunun işlendiği tüm lahitler dikkate alındığında ve lahitlerin hepsini kapsayan katalogların da yardımıyla Attika üretimi Hippolytos lahitlerinin ikonografik açıdan üç tipe ayrıldığı görülmektedir. Birinci tipin sadece ön yüzünde Hippolytos miti yer almakta olup sahne köşelerde karyatitlerle çerçeve içine alınır, ortada yer alan Artemis sunağı ile sahne ikiye bölünür. Solda Phaedra, sağda Hippolytos ve av sahnesi betimlenir. Bu tip lahitleri stilistik özellikler neticesinde sahnenin daha sade, figürlerin birbirinden ayrı olması, sahnede boşluklar olması açısından üslup öncesine tarihlendirmek mümkündür. İkinci tipin sadece ön yüzünde Hippolytos miti vardır. Burada Hippolytos ve av arkadaşları, Phaedra tek bir sahnede bölünme olmaksızın bir olay akışı içinde betimlenir. Bu tipteki örnekler ise stilistik açıdan figürlerin ince uzun olması, sahnelerin daha hareketli, kalabalık olması gibi özellikler nedeniyle üslup sonrasına tarihlendirilebilir. Üçüncü tipte lahitlerin bütün yüzleri Hippolytos mitiyle işlenir. Ön ve arka yüzlerde Hippolytos'un av sahnesi yer alırken; yan yüzlerden birinde Phaedra; diğerinde ise Hippolytos'un ölüm anı betimlenmiştir. Bu tipteki örnekler de stil açısından figürlerin ince-uzun olarak betimlenmesi, sahnelerin kalabalık, iç içe yapılması, sahnedeki dramatizasyonun artması sebebiyle üslup sonrasına tarihlendirilebilir.

Hippolytos mitinin betimlendiği lahitler temel alındığında ve bu lahitlerin hepsini kapsayan katalogların da desteğiyle Roma üretimi Hippolytos lahitlerini ikonografik açıdan iki tipe ayırmak mümkündür. Birinci tipin ön yüzünde sahne mimari bir öğeyle, keskin olarak ayrılır. Solda Phaedra-Hippolytos buluşması, sağda Virtus'un eşlik ettiği Hippolytos ve av sahnesi betimlenir. Bu tip altında ele alınan iki örnekten biri üslup öncesinin diğeri üslup sonrasının stilistik özelliklerine sahip gözükmektedir. San Clemente örneği, sahnenin daha sade ve boşluklu olması, figürlerin daha basık, kısa boylu olması ve klasist özelliklerinin ağır basması sebebiyle üslup öncesine tarihlendirilebilirken; Vatikan örneği, sahnedeki hareketin fazla olması, iç içe geçmiş figürlerin olması, figürlerin vücut ölçülerinin San Clemente örneğindeki figürlere göre daha ince-uzun olması sebebiyle üslup sonrasına

tarihlendirilebilir. İkinci tipte ise lahitlerin ön yüzünde Phaedra ve Theseus iki zıt köşede oturur, Hippolytos ise sahnenin ortasında yer alır. Simetrik kompozisyonlarla birden farklı olay-zaman-mekan tek sahnede verilir. Bu tipteki örnekleri genelde üslup sonrasına tarihlendirmek mümkündür. Ayrıca Roma üretimi olan lahitlerde Antik Roma'ya ait olan virtus (erdem) kavramının kişileştirildiği görülmektedir. Kişileştirmelerin sahnelerde yer almasının Roma atölyelerinde üretilen Hippolytos lahitlerine ait bir özellik olduğu ifade edilebilir. Hippolytos figürü bu atölyeden çıkma örneklerde sadece genç, yakışıklı, cesur değil; aynı zamanda atalarına ve erdemlerine bağlı, tanrılara saygılı bir gençtir. Roma lahitlerinde her zaman erdemler diğer lahitlere göre daha fazla ön plandadır.

Sonuç olarak çalışma kapsamındaki lahit örneklerinin analizinden ve yapılan karşılaştırmalardan sonra gerek Attika üretimi gerekse Roma üretimi Hippolytos lahitlerinde üslup değişimi ve bunun getirdiği stilistik özelliklerin tarihlleme bağlamında önemli olduğu görülebilir. Üslup öncesi örneklerde figürler basık, kısa boyludur. Sahne daha alçak kabartmadır. Sahnede sadelik, klasist özellikler baskındır, yer yer boş alanlar vardır. Üslup sonrası örneklerde ise figürler ince-uzundur. Yüksek kabartmadır. Sahne kalabalık, iç içe olup boşluk yoktur. Sahnedeki hareket ve dramatizasyon artmıştır. Hatta daha geç örneklerde sahne adeta iç içe geçip bir dantel örneği gibi işlenmiştir. Her ne kadar yukarıda ifade edildiği ve saptandığı gibi atölyelerin ikonografik açıdan kendilerine özgüllükleri bulunsun da betimlerdeki stilin şekillenmesinde üslup değişiminin getirdiği bu nitelikler yadsınamaz. Üslup değişiminin hem bu lahitlerin stilistik karakterinin şekillenmesinde hem de tarihlendirilmesindeki etkisinin belirgin olduğu ifade edilebilir.

Kaynakça

- Bober, P. (1984). Römische Sarkophage. *American Journal of Archaeology*, 88.3, 432-434.
- De Bell, P. (1985). *Sarcophages Attiques de la Necropole De Tyr une Etude Iconographique*. Editions Recherche sur les civilisations.
- Davies, G. (1984). Achill und Hippolytos. *The Journal of Hellenistic Studies*, 118, 247-258.
- Euripides (1819). *Hippolytus*. W. Davis (Trans. Edts.). London College Press.
- Elsner, J. (1996). Myth and Memory on Roman Sarcophagi. *American Journal of Archaeology*, 100.2, 433-434.
- Ewald, C. (1999). Achill und Hippolythos. *American Journal of Archaeology*, 103.2, 344-348.
- Ewald, B. (2011). Myth and Visual Narrative in the Second Sophistic-A Comparative Approach: Notes on an Attic Hippolytus Sarcophagus in Agrigento. *Life, Death and Representation*. Mann.
- Ewald, B. (2012). Paradigms of Personhood and Regimes of Representation: Some Notes on the Transformation of Roman Sarcophagi. *Antropology and Aesthetics*, 61, 41-64.
- Hanfmann, G. (1976). Grieschische Mythen auf Römischen Sarkophagen by Hellmut Sichtermann and Guntram Koch. *American Journal of Archaeology*, 80.4, 440-443.
- Koch, G. (2001). *Roma İmparatorluk Dönemi Lahitleri*. Z. İlkelen (Çev.). Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Lawrence, M. (1976). The Phaedra Sarcophagus in San Clemente. *Essays in Archaeology and the Humanities*, 17, 160-178.
- Jackson, H. (1996). Euripides Hippolytus 29-33. *Hermes*, 124, 150-159.
- Seneca, L.A. (1917). *Phaedra*. F. Miller (Trans. Edts.). London College Press.
- Lucignano, A. (2008). Sarcophagi campani d'eta imperiale romana: importazioni e produzioni locali. *Bolletino di Archaeologia*, Volume Speciale, 120-148.
- Newby, Z. (2011). In the Guise of Gods And Heroes: Portrait Heads on Roman Mythological Sarcophagi. *Life, Death and Representation*, Mann.
- Nock, A.D. (1946). Sarcophagi and Symbolism. *American Journal of Archaeology*, 50.1, 140-170.
- Perkins, J.B. (1956). The Hippolytus Sarcophagus from Trinquetaille. *The Journal of Roman Studies*, 46, 10-16.
- Rogge, S. (1995). *Die Attischen Sarkophage Erster Faszikel Achill und Hippolytos*. Mann.

- Rebecchi, F. (1993). Scene di caccia nei sarcofagi romani della Cisalpina. 167-188 *Grabkunst der Römischen Kaiserzeit*. Mainz am Rhein.
- Sapelli, M. (1993). I sarcofagi del Museo Nazionale Romano. 223-227 *Grabkunst der Römischen Kaiserzeit*. Mainz am Rhein.
- Sommerstein, A. (1988). Notes on Euripides Hippolytus. *Bulletin of the Institute of Classical Studies*, 35, 23-41.
- Turcan, R. (1997). Achill und Hippolytos. *Revue Archeologique*, Fasciule 1, 356-359.
- Zanker, P. (1999). Phadras Trauer und Hippolythos Bildung: zu einem Sarkophag im Thermenmuseum. *Im spiegel des Mythos Bildewert und Lebenswelt*. Mann.
- Zanker, P. (2012). *Living with Myths*. Oxford University Press.